

William Martin Leake'ın 1810 yılındaki Kuşadası İzlenimleri

Kitabın Adı : “Journal of A Tour in Asia Minor with Comparative Remarks on the Ancient and Modern Geography of that Country”

Yazarı : William Martin Leake

Yayınevi : John Murray, Londra

Kitabın basım tarihi: 1824

İngiliz Ordusunda deniz subayı olan William Martin Leake döneminin ünlü topoğrafyacı ve antikacılarından. 1777 yılında Londra'da doğmuş, eğitimini Kraliyet Askeri Akademisinde tamamladıktan sonra deniz subayı olarak mezun olmuştur. Mezun olur olmaz İngiliz donanmasında topçu subayı olarak çeşitli gemilerde çalışmıştır. 1801 yılında görev için gönderildiği Kıbrıs'ta antik topoğrafya ile ilgilenmeye başlamış ve daha sonraki görev yerlerinde bu özelliğini geliştirmiştir. 1807 yılında İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında kısa süre bir savaşta Osmanlı Orsusu esir düşmüş ve bir süre Selanik'te kalmıştır. Esir olarak kaldığı dönem içerisinde Türkçe öğrenmeye başlamıştır. 1809 yılında Fransız-Rus ittifakına karşı Osmanlı Devleti'nin yanında yer alan İngiltere ile imzalanan İttifak anlaşması üzerine Türkçe bildiği için İstanbul'a gelerek Osmanlı Donanmasındaki modernleşme faaliyetlerine katılmış ve Osmanlı Donanmasında eğitici olarak hizmet vermiştir. Albay Leake Türkiye'de kaldığı dönem içerisinde gösterdiği yararlıktan dolayı Osmanlı Devleti tarafından hem para hem de nişanla ödüllendirilmiştir. Diğer taraftan Osmanlı Devleti ile Yunanistan'ın birçok tarihi yerini gezmiş ve buralardaki kitabeleri kopyalamış, tarihi eserlerin eskizlerini çizdirmiş ve antik kentlerin krokilerini çıkartmıştır. Martin Leake, Yunanistan ve Türkiye gözlemlerini: “Atina Topoğrafyası”, “Mora'ya Seyahatler”, “Kuzey Yunanistan'a Seyahatler”, “Yunan Paraları” isimli kitaplarında okuyucularına aktarmıştır. Albay Leake, Kuşadası hakkındaki gözlemlerini “Journal of a tour in Asia Minor,; with comparative remarks on the ancient and modern geography of that country” yani “Küçük Asya Gezi Günlükleri: Antik ve Modern Coğrafyasının Karşılaştırmalı Açıklamaları” isimli kitabında bizlere anlatmaktadır. Yazar konuyu aktarırken, kendinden önce bölgeye gelmiş olan seyyahların notlarından da kesitleri karşılaştırmalı olarak bize sunmaktadır. Gezgin aynı zamanda Royal Society üyesi olarak uzun yıllar görev yapmıştır. Leake'in gözlemleri kendinden sonra bölgeye gelen diğer seyyahlar için de uzun yıllar rehber olarak kabul edilmiştir. Albay Leake gerek Yunanistan, gerekse Anadolu'ya yaptığı seyahatlerde taşınabilecek nitelikteki pek çok önemli eseri çalarak İngiltere'ye götürmekte bir sakınca görmemiştir. Hatta British Museum'da sergilenen ve Anadolu'dan giden pek çok antik eserin Charles Fellows ve William Martin Leake tarafından götürüldüğü günümüzde ortaya çıkmış durumdadır. Gezginin Kuşadası seyahatine gelince: özellikle birçok seyyah ve tarihçi tarafından yerleri konusunda tereddüde düşülen Kuşadası bölgesindeki ilk yerleşim yerleri olan Neapolis, Marathesium ve Pygale'nin yeri konusunda bize bilgiler vermektedir.

Bu bilgilerini ise ünlü coğrafyacılar Strabon ve Livy'nin anlattıklarına dayanarak doğrulamaya çalışmaktadır. Ünlü gezgin William Martin Leake 1860 yılında İngiltere'nin Brighton kentinde ölmüştür. William Martin Leake 'ın "Küçük Asya Gezi Günlükleri" kitabında yer alan Kuşadası'nı ilgilendiren hususlar şu şekildedir:

"Strabon Mykale sahillerini şöyle tanımlamaktadır: "Samos ve Mykale arasında oluşan boğazdan geminizle Efes'e doğru gittiğinizde, sağ tarafınızda uzanan sahiller Efes'e ve Samilerin bir bölümüne aittir. Bu hatta üç site devleti bulunmaktadır. Bunlardan ilki Panonium'dur. Burada İyoniyaluların ortak bir festivali kutlanmaktadır. Prieneli ruhbanlar tarafından Neptün'e Heliconius'e adanmış bir festivaldir bu. Daha sonra Efeslilerin Samiyenlerden Marathesium'u almalarına karşılık Samiyenlere verdikleri Neapolis vardır. Daha sonra da buraya yakın olan küçük bir şehir olan Pygela gelmektedir. Daha sonra Panormus limanı ve Efes'teki Diana Tapınağı gelmektedir." Trogillum Burnundaki Mykale 'nin kayalık ve ormanlık yapısı burada insanların yaşamasına imkân vermez. Bu nedenle bu hatta insan yaşamasına en elverişli yer olarak Mykale Dağının eteğine kurulmuş olan modern Çanlı bulunmaktadır. Zaten Panonium'da Çanlı'nun dibinde kurulmuştur. Diğer bir deyişle Çanlı lezzetli suların bulunduğu en yüksek iki tepenin arasındaki bir vadidedir. Panonian festivalinin burada olması bu nedenle önemlidir. Sir William Gell deniz kenarındaki bir kilisede Panonium isminin yer aldığı iki kitabe bulmuştur. Bu nedenle Panonium'un Çanlı'da olabileceğini düşünmüştür. Efes'ten Skalanova'ya giden birçok gezgin yolun üçte birlik bölümüne gelindiğinde deniz kenarındaki küçük bir köy harabesinden bahseder. Buranın Pygela harabeleri olması büyük olasılıktır. Livy'nin Pygela'yı bir liman olarak tanımlamasını buradan daha uzaktaki başka bir kıyı için yaptığını sanıyordum. Burası ile Çanlı arasında iki eski yerleşim yeri var: biri Skalanova, diğeri ise Skalanova ile Çanlı'nın tam orta yerinde bir yerleşim yeridir. Burası bir derenin suladığı vadide bir sıcak su kaynağının yanı başında ve bir kale harabelerinin yanında bir yerdir. Bu yerin eski çağlarda yapılmış bir yere yerleşmiş erken dönem Yunan Uygarlığına ait olduğunu dair işaretler vardır.(Albay Leake burada Anea adındaki Kadı Kalesi'nden bahsetmektedir. S.O.) Sonrakini Efeslilerin inşa ettiği Neapolis olduğunu sanıyorum. Samiyenler, kendilerine ait Marathesium şehrini sonradan Efeslilerden Neapolis'i almalarına karşılık Marathesium'u Efeslilere devretmişlerdir. Marathesium'un aslında şimdiki Kuşadası'nın yerleştiği yerde kurulduğunu tahmin ediyorum. (Demek ki, kesin yeri konusunda halen tereddüt duyulan antik Neapolis kenti Kadı Kalesi ile Kuşadası arasındadır. Benim tahminime göre de şu anki Fransız Tatil Köyünün bulunduğu Aslan Burnu bölgesidir. Sedat ONAR) Kaptan Beaufort tarafından Skalanova ile Sakız Adası boğazı arasında yapılan gözlemlerde memnuniyet verici birçok tarihsel bulgu ortaya konmuştur. Bu kıyı hattında iki ünlü eserin kalıntıları bulunmaktadır: birincisi Teos'daki İyonik Baküs Tapınağı, diğeri ise Colophon Limanı olan Notium'daki Jupiter Clarius Tapınağıdır. Kaptan bunun kanıtlarının Livy ve Strabo tarafından ortaya konulduğunu yazdı. Bunun hakkındaki yeterli yorumlar haritanın üzerinde bulunmaktadır."

Albay William Martin Leake'ın Kuşadası hakkındaki gözlemleri ve bilgileri yukarıdaki satırlarda anlatılmaktadır. Özellikle antik Neapolis kentinin ortaya çıkarılması bundan sonra arkeologların ve tarihçilerin işidir. İnanıyorum ki, antik Neapolis kentinin ortaya çıkarılması ile Kuşadası tarihi değerlerine çok farklı ve kapsamlı bir antik kent daha katacaktır.

Kaynak : Sedat Onar, KUYETA Yerel Tarih Dergisi 2011 Aralık sayısı